

1

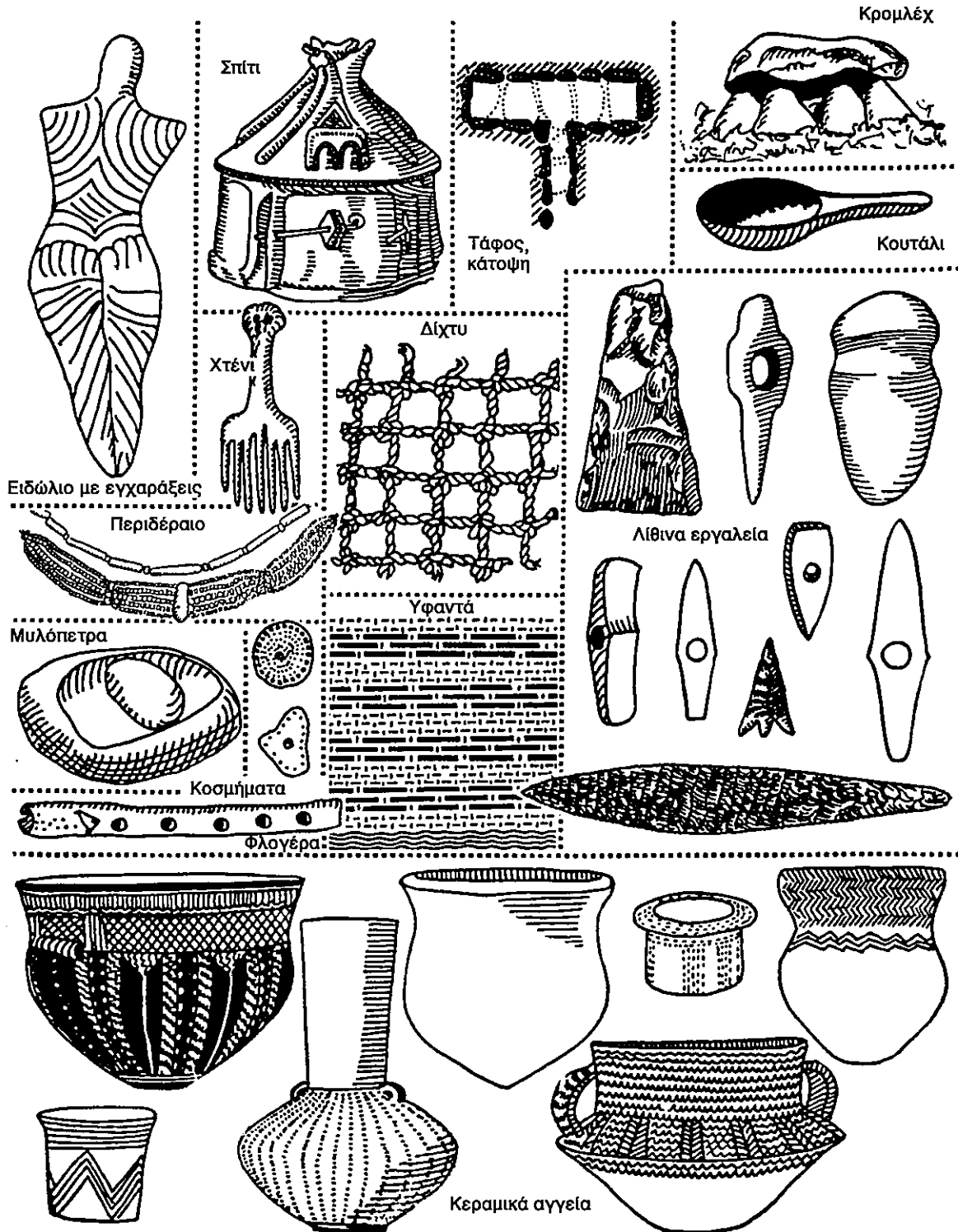
Νεολιθική εποχή

Γενικά

Η θητεία του ανθρώπου στο *θηρευτικό* στάδιο, που φαίνεται να κράτησε εκατομμύρια χρόνια, φθάνει προς το τέλος του Πλειστοκαίνου (γύρω στο 10.000 π.Χ.) σε κρίση και αδιέξοδο. Τα θηράματα έτειναν να εξαφανισθούν ή να περιορισθούν σε ορισμένες περιοχές και ο άνθρωπος-κνηγός ήταν πλέον υποχρεωμένος να αντιμετωπίσει τη νέα αυτή αντικειμενική πραγματικότητα με την αλλαγή του τρόπου οργάνωσης της ζωής του. Οι παγετώνες εξαφανίζονται σε ορισμένα γεωγραφικά πλάτη και το κλίμα διαμορφώνεται στα ίδια περίπου πλαίσια με τα σημερινά. Μία νέα σχέση ανθρώπου, ζώων και φυτών φαίνεται να δημιουργείται σταδιακά, η οποία θα αποκρυσταλλωθεί σε πάγιες βιολογικές και οικονομικές λύσεις, πιο ασφαλείς και μόνιμες. Ο *πλάνητας* και *κνηγός* θα μεταβληθεί, μέσα από προστάδια και πειραματικές αναζητήσεις, άγνωστες σε μας, σε *γεωργό* και *κτηνοτρόφο*, από συλλογέα σε παραγωγό της τροφής και των άλλων αναγκαίων μέσων της διαβίωσής του. Η μόνιμη εγκατάσταση αντί της περιπλάνησης μεταβάλλει, όπως είναι φυσικό, και την έννοια του χώρου. Ο νεολιθικός άνθρωπος (ο *homo sapiens*=ο έμφρων άνθρωπος) ολοκληρώνει αυτήν τη μακρόσυρτη, όπως ήδη σημειώθηκε, και ά-

γνωστη σε μας διαδικασία γύρω στο 8.000 π.Χ. πρώτα στην Ιερική, με την έννοια ότι ο απροσδιόριστος χώρος της μέχρι τότε ζωής του γίνεται συγκεκριμένος και ορισμένος τόπος δράσης, ανάπτυξης και οργάνωσής του. Η έννοια της *πατρίδας*, του μόνιμου δηλ. «δεσμού του ανθρώπου με τη γη», και της ιδιοκτησίας αποτελούν από τότε μέχρι σήμερα το νέο θεμελιακό στοιχείο αυτής της αλλαγής, που πολιτισμικά χαρακτηρίζεται ως επαναστατική μεταβολή, δηλ. ανατροπή της προηγούμενης μορφής ζωής. Μία τέτοια σημαντική μεταβολή έχει αναμφίβολα μεγάλη επίπτωση στη σύνολο της ζωής και του περιβάλλοντος του νεολιθικού ανθρώπου. Οι εικαστικές τέχνες παρουσιάζουν κατά συνέπεια αλλαγές και διαφοροποιήσεις: διευρύνονται και αποκτούν πολυσύνθετη ποικιλία. Σ' αυτήν την περίοδο γεννιέται σταδιακά η αρχιτεκτονική (και η πολεοδομία), το βασικό δηλ. κέλυφος ή πλαίσιο της νέας αυτής μορφής ζωής του ανθρώπου-γεωργού και μ' αυτήν εισάγεται η *χωρική τάξη*, αφού ορίζεται πλέον ο χώρος, *ως τόπος και «πατρίδα»* τόσο στη μεγάλη (οικισμός), όσο και στη μικρή (κτίσμα) κλίμακά του. Η χωρική αυτή τάξη θα χαρακτηρίσει και άλλες εικαστικές τέχνες (ζωγραφική και γλυπτική), αφού και αυτές εντάσσονται στο ίδιο διοδιάστατο ή τρισδιάστατο αξονικό σύστημα του χώρου, ένα σύστημα αμετάβλητο από τότε μέχρι σήμερα (Εικ. 7).

ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

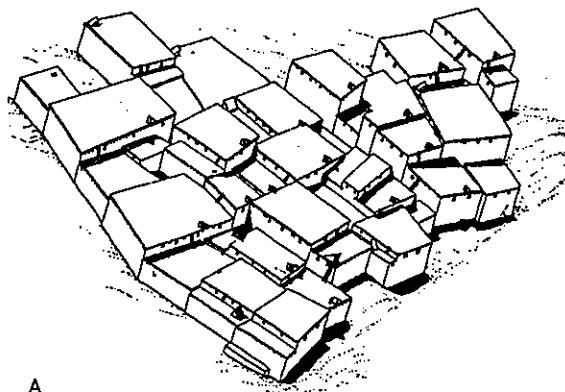
Εικόνα 7. Νεολιθική περίοδος. Παράθεση χαρακτηριστικών ευρημάτων, όπως σκευών, εργαλείων, τάφων, κοσμημάτων, αγαθματιδίων και σπιτιού.

Εικόνα 8. Ιερικό, Παλαιστίνη. Κυκλικός πύργος (8.000 π.Χ.). Η «πρώτη» γνωστή πόλη στην Ιστορία.

Η Αρχιτεκτονική

Τα πρώτα παραδείγματα στην αρχιτεκτονική ήρθαν στο φως στη Μέση Ανατολή και σε άλλα μέρη (Εικ. 8). Η Ιερικό (8.000 π.Χ.) έχει να παρουσιάσει το θεωρούμενο πρώτο γνωστό έργο αρχιτεκτονικής (οχύρωση και κατοικία), συγκεκριμένα μια επιβλητική λίθινη κατασκευή οχυρωματικού κυκλικού πύργου και τείχους και τα ίχνη από την κάτοψη – σε ημικυκλικό σχήμα – του πρώτου γνωστού σπιτιού στην ιστορία. Περισσότερο πολύπλοκο φαίνεται να είναι το συμπαγές συγκρότημα στο Chatal Hüyük της Μ. Ασίας (6.000 π.Χ., περίπου) με χώρους διαφόρων χρήσεων (ιερό κ.ά.) και με πρόσβαση με ανοίγματα από την οροφή (Εικ. 9). Μόνιμοι οικισμοί, γεωργία και κτηνοτροφία εντοπίζονται επίσης στα Βαλκάνια (Θεσσαλία, Φράχτι Ερμιόνης, Κνωσσό Κρήτης, Σιδάρι Κέρκυρας κ.ά.) ή στην Κύπρο (Χοιροκοιτία) την ίδια περίπου περίοδο (6.000 π.Χ.) (Εικ. 10), ενώ την εικόνα πολύ οργανωμένων ακροπόλεων και οικισμών μας παρέχουν τα αρχαιολογικά ευρήματα στο Σέσγκλο (καταστρέφεται ή παρακμάζει γύρω στο 4.400 π.Χ.) και στο Διμήνι (3.500 π.Χ. περίπου). Άλλες τοποθεσίες στην Ελλάδα, την υπόλοιπη Βαλκανική και τη Μ. Ασία αποκαλύπτουν πλούσια και μόνιμη νεολιθική οικηση, ενώ ανάλογα παραδείγματα ήλθαν στο φως και σε άλλες περιοχές του πλανήτη (Αφρική,

A

B

Εικόνα 9. Αναπαραστάσεις νεολιθικών οικισμών. Α. Chatal Hüyük, Β. Aichbühl, Γερμανίας.

Κίνα, Ιαπωνία, Αμερική κ.ά.). Στην ίδια περίοδο έχουμε επίσης μεγαλιθικές κατασκευές, όπως τα λεγόμενα *Μενχίρ* (μονόλιθοι ή μη) που υψώνονται στον χώρο σε ύψος μέχρι και 20 μέτρα (π.χ. στο Καρνάκ της Βρετανίας) ή τα *Κρομλέχ*, λίθινες στήλες κυκλικού σχήματος με κατακόρυφα και οριζόντια στοιχεία.

Εκτός από τον λίθο χρησιμοποιούνται και άλλα υλικά, όπως πηλός, ξύλο, καλάμια και άχυρα. Κυκλικές ή ελλειψοειδείς καλύβες σε όχθες λιμνών ή ποταμών (π.χ. στη Γενεύη, στη Γερμανία, στη Ζυρίχη, στον Δούναβη, στην Καστοριά κ.ά.) φανερώνουν την πολύτροπη λύση του οικιστικού προβλήματος στην πρώτη περίοδο του ανθρώπου-γεωργού. Τέλος σ' αυτές τις κατασκευές πρέπει να συμπεριληφθούν και τα ταφικά μνημεία, τα *ντολμέν*, μεγάλοι δηλ. λίθοι σε σχήμα τράπεζας.*

* Οι σημασίες Μενχίρ, Κρομλέχ και Ντολμέν είναι κελτικές. Τα συνθετικά τους, men και lech, σημαίνουν πέτρα και κατά συνέπεια menhir (=ψηλή πέτρα), dolmen (=πέτρινη πλάκα τράπεζας) και cromlech (=πέτρινος κύκλος).

Εικόνα 10. Χοιροκειτία, Κύπρος. Κυκλικά κτίσματα και κεντρική λεωφόρος.